

5. Jak spolu vězni mluví

Prostředí věznic vytváří pro obviněné a odsouzené specifické životní podmínky. Ty jsou dány nejen vnějšími příčinami – nucenou izolací od společnosti ve speciálních zařízeních, pro něž jsou charakteristické mříže, často minimální možnost pohybu i v rámci instituce, trvalá přítomnost ozbrojených dozorců a jiný způsob života, řízený zvláštními pravidly – řádem výkonu vazby a trestu, apod., ale také příčinami vnitřními, vyplývajícími ze soužití osob s různou mírou sociální deviace – to nakonec bývá nejčastějším zdrojem konfliktů na cele. K doprovodným jevům utváření vězeňské subkultury patří **vznik a vývoj tzv. kriminálního argotu**. Jedná se o zvláštní nespisovný jazykový útvar, který je tvořen souborem speciálních názvů a obrátů selektivně srozumitelných. Tato selektivní srozumitelnost umožňuje možnost domluvy komunikujících jedinců, aniž by jim nezasvěcené okolí rozumělo. Zatímco normy (tzv. vězeňský kód) vězeňské subkultury a sociální role zůstávají relativně dlouhou dobu neměnné, kriminální argot se v průběhu doby mění a doplňuje o nová slova, zatímco stará zanikají. Podobně jako kriminální argot existují i jazykové útvary jiných skupin, např. toxikomanické subkultury, světských apod. Vzhledem k tomu, že tyto subkulturní skupiny se z větší či menší části překrývají, je samozřejmé, že se navzájem ovlivňují a obohacují.

Každý, kdo se dostane do vězení, projde prizonizací, tedy procesem přeměny svobodného člověka ve vězně a je zasažen vězeňským slangem. Ať používá vězeňský slovník nebo ne, naučí se, co jednotlivé výrazy znamenají. I kdyby se nový vězeň cílevědomě vyhýbal a stranil ostatních, za několik týdnů či měsíců se sám přichytí, jak nazývá dozorce „bachařem“, o lékaři mluví jako o „lapiduchovi“, donašeče nazývá „zlatým slavíkem“ a eskortu „mukl tourem“.

Z literárních pramenů, ale i od samotných vězňů je možné se dozvědět, že vězeňský argot (=hantýrka, slang) se vytvářel a vyvíjel jak pouhým přejímáním, tak i obměnou slov, mnohdy změněných v nesrozumitelné termíny, nebo přejímáním slov, jejich původ byl v různých jazycích. Pestrost jazykových zdrojů českého argotu je totiž spatřována také v tom, že českou kotlinu v historii křížovala různá vojska, což sebou mimo jiné přinášelo dezerci, loupeže, potulku a žebrotu. Lidé vytlačení na okraj se tak potkávali na cestách za vsí a v šatlavách, a mísili přitom v prapodivnou směsici slova z různých jazyků a dialektů.

První zmínky o vězeňské argotu lze nalézt již v textech tzv. smolných knih ze 16. století, do nichž byla zaznamenávána vyznání zločinců při mučení. První slovníček vězeňského argotu byl od A. J. Puchmajera z roku 1819, kdy byla poblíž autorova působiště zadržena skupina kočovných Cikánů. Muži byli vzati do vazby, ženy s dětmi pak v Radnicích čekaly 10 týdnů na jejich propuštění a během této doby vznikl spisek Romani Čib, který kromě cikánštiny obsahoval i jednoduchý slovníček několika desítek výrazů tehdejšího kriminálního slangu.

Dalším pramenem studia argotu je rukopis s názvem Hantýrka, který obsahuje již na 300 termínů zločinecké hantýrky, užívané v Čechách na počátku 19. století.

V letech 1820 – 1822 na popud samotného císaře Františka II se soudy v Českých Budějovicích a v Mladé Boleslavi věnovaly zkoumání zločineckého argotu s cílem zpracovat slovník pro potřeby ostatních soudů v Čechách. Nejobsáhlejší spis o argotu té doby vypracoval K. S. Glaubrecht v roce 1822, kde např. zachycuje i text staré „gaunerské písně“.

V následujících desetiletích se vězeňský argot samozřejmě vyvíjel dále. Za zmínku stojí rozsáhlý materiál Suka a Frolíka, který autoři nashromáždili během svého uvěznění za podvracení republiky (1969 – 1979) a jejich dílo vyšlo poprvé v roce 1973 pod názvem Český kriminální slang. Jako příloha časopisu České vězeňství č. 4/2002 vyšla brožurka autorů Jaroslav Hála a Petra Soudková Jak mluví čeští vězni. Do současného vězeňského slangu se promítl také příliv cizinců do věznic. Utajovací funkce v organizovaných skupinách zesiluje,

příčemž vězni z bývalých zemí SSSR představují v tomto ohledu nejpočetnější skupiny. A i když patří k různým zločineckým brigádám a na svobodě mezi nimi panuje nepřátelství a boj o teritoria, ve věznicích svorně ctí nejvýše postavené. Používají kriminální slang, podle kterého je „chata“ – cela, „maljava“ – zpráva, kterou si vězni posílají mezi okny cel a „ment“ – dozorce. V ruské slangové terminologii jsou také výrazy, které jsou vyjádřeny jmény: „Jegor“ – zločinec, který nemá důvěru ostatních, „Ivan“ – šéf zločinecké skupiny a „Taťjana“ – gumový obušek. Některé používané výrazy mají také ironický podtext, jako např. „bermudskij treugoľnik“ – policie + soud + vězení, „grand hotel“ – oddělení se zvláštním režimem.

Znalosti používaného kriminálního slovníku patří dnes již mezi nezbytnou výbavu příslušníků a zaměstnanců VS ČR. I když se větší část terminologie dotýká zejména sexuální oblasti („čuráková princezna“ – homosexuál) a nadávek („přecedím tě přes katr“), další část se týká spáchané trestné činnosti: „elpaso s houslem“ – loupežné přepadení se zbraní; „čorkař“ – zloděj; „tunel“ – podvod. Kriminální slovník obsahuje i popis jednotlivých funkcí ve věznicích, např. „malý kůň“ – zástupce vedoucího směny; „máma“ – sociální pracovnice; „klepač“ – příslušník provádějící technickou prohlídku poklepáváním na mříže.

Kriminální slang se významně také prolíná jak jinak i s brněnským hantecem a není se čemu divit, vždyť mnozí „štatlaři“ i díky svému životnímu stylu okusili také zdi „kameňa na kopcu“. Na ulicích jihomoravské metropole tak přetrvává dodnes a dotváří zvláštní kolorit města Brna. Má dva hlavní významy: pro nezasvěcené je nesrozumitelný, zatímco pro zasvěcené zjednodušuje a zkracuje mluvu nebo ji naopak květnatě, šťavnatě a vydatně pepří. A tak si i dnes můžeme v Brně koupit na stánku „bytelnou chálku“ – dobré jídlo nebo „makat v hokně za hovno love“ – pracovat v zaměstnání za málo peněz, což jsou i termíny vězeňské mluvy.

Domácí úkol č. 5: přeložte z vězeňského slangu do spisovné češtiny níže uvedené termíny. Pokud správný výraz nenajdete na internetu, použijte selský rozum nebo tipujte ☺.

- ponorka

- rozstřel

- bufet

- autíčkář

- mesr